

<https://vecer.com/kultura/intervju-tibor-hrs-pandu...>

1 / 7

(INTERVJU) Tibor Hrs Pandur: Paralele s psihopatologijo današnjih oblastnikov so osupljive

Petra Vidali

12.04.2024 06:00

Pred nocojšnjo premiero Petih kraljev v režiji Livije Pandur v SLG Celje smo se pogovarjali z avtorjem besedila in dramaturgom Tiborjem Hrsom Pandurjem.

Dodaj med priljubljene

Poslušaj

Tibor Hrs Pandur: "Zanimajo me temeljite in dolgoročne raziskave v predpripravi določenega projekta." SAŠO BIZJAK

Ko sem slišala, da pripravljate predstavo Pet kraljev, sem najprej pomislila na predstavo Rihard III. + II. v režiji Tomaža Pandurja v ljubljanski Drami v sezoni 2013/2014. "Dramski diptih z epilogom o smrti" se je ukvarjal z "velikim mehanizmom" krvave zgodovine vzpona na oblast. Je to nadaljevanje in nadgradnja tedanje gledališke raziskave?

<https://vecer.com/kultura/intervju-tibor-hrs-pandu...>

2 / 7

"Fascinacijo s Shakespearom je vsekakor sprožil Tomaž, a čeprav je on takrat raziskoval isti 'mehanizem', je Pet kraljev bolj pod vplivom raziskav, ki sva jih z Livijo začela v gledališču Marina Držića v Dubrovniku: Hamlet: Evidenca zločinov neke monarhije (2021) in Kraljice (2023), ki reinterpreterira Riharda III. iz perspektive ženskih likov in se osredotoča na njegov odnos do žensk, kar je tudi ključna linija te uprizoritve. Pet Shakespearovih kraljev, Riharda II., Henrika IV., V., VI. in Riharda III. (torej osem njegovih dram) postavljamo v kondenzirani, na novo prevedeni in prirejeni obliki, enega za drugim. Ko te kronike, ki jih je A. W. Schlegel prepoznal kot specifične politične priročnike, postavimo kot serijo cikličnega prenosa oblasti, se sinusoida 'velikega fevdalnega mehanizma zgodovine', pri katerem po Kottu novi kralj zasede prestol zgolj z umorom prejšnjega, razkrije v povsem novi luči. Tudi zato, ker ne gre vedno za ekspliciten umor (lahko gre tudi za izgon in izključitev najbližjih), ampak predvsem za dehumanizacijo, ki jo strukturno prinese funkcija 'absolutne' oblasti.

Douglas Rushkoff v knjigi *Survival of the Richest* povzema sodobne raziskave, ki so dognale, da se ljudje, ki so si pridobili moč in oblast, začnejo obnašati kot bolniki s poškodbo čelnega režnja. To pomeni, da je izkušnja bogastva in moči podobna odstranitvi dela možganov, ki je ključen za empatijo in družbeno primerno vedenje."

Premiera predstave *Pet kraljev: K psihopatologiji neke monarhije* (po kraljevskih kronikah W. Shakespeara, motivih drame O. Kemeida *Five Kings: Zgodovina našega propada* in analizah Ekkeharta Krippendorffa, Marilyn French ter Gašperja Jakovca) v režiji Livije Pandur bo v **SLG Celje** danes, v petek, 12. aprila. [ALJOŠA REBOLJSLGG CELJE](#)

Temelj genocidalnega svetovnega nazora Riharda III. je mizoginija

"Pet kraljev sprašuje, ali in na kakšen način Shakespearovi psihološki modeli oblastnikov delujejo danes in do kakšne mere se sodobne politične prakse zrcalijo že v zatohlih dvorih krvolitja Henrikov in Rihardov," ste zapisali. Morda so bila obdobja, ko so se zdele sodobne politične prakse manj krvave in kriminalne, in morda si v Evropi še zdaj zatiskamo oči pred realnostjo. Ampak svetovne velesile (Rusija, ZDA, Kitajska, Izrael navsezadnje) vsem pred očmi ubijajo politične nasprotnike in izvajajo genocid. Ali Shakespearovi psihološki modeli oblastnikov delujejo tudi danes, najbrž sploh ni vprašanje. Se predstava sprašuje, kako to, da je to še zmeraj mogoče?

"Res je. Politične prakse, ki jih Shakespeare razkriva v psihopatologiji in kriminalnosti tedanjih monarhov, delujejo še danes, le da so bile takrat morda bolj odkrite in očitne, a nič manj brutalne. Henrika V. recimo beremo brechtovsko kot priročnik za uspešno izvedbo osvajalske vojne, ne kot paradigmatški patriotski komad, ampak kot dekonstrukcijo mitov nacionalizma, kot 'rojstvo naroda iz duha imperializma', saj jasno predstavlja, kako imperialna vojna s Francijo služi le preusmeritvi pozornosti od notranjih razkolov, hkrati pa skuje izključujočo narodno enotnost Angležev. Čeprav se takratna zahodna politična teologija, ki je razumela kralja kot božjega namestnika, ki vihti absolutno oblast, precej razlikuje od današnjih političnih praks, zlahka potegnemo vzporednice s sodobnimi, četudi morda prikritimi diktaturami, ki jih omenjate.

Angleški oziroma evropski monarhi in njihove kolonialne ambicije so bile protokapitalistične, njihove veličinske blodnje samopovečanja in demonizacije ter razčlovečenja drugih pa se jasno izražajo v praksah in ideologiji kolonializma, na podlagi katerega se je razvil sodobni kapitalizem.

"Politične prakse, ki jih Shakespeare razkriva v psihopatologiji in kriminalnosti tedanjih monarhov, delujejo še danes, le da so bile takrat morda bolj odkrite in očitne, a nič manj brutalne"

Za Riharda III. recimo so vsi (in predvsem ženske) zgolj zamenljivo blago in potrošni material za doseganje političnih ciljev. Temelj njegovega genocidalnega svetovnega nazora je mizoginija, saj sovraži vse, kar povezuje z ženskami in tako imenovanimi ženskimi vrlinami: prijaznost, skrb, sočutje, stanovitnost, ljubezen. Rihard III. eklatantno uteleša nečloveško instrumentalizacijo ljubezenskih odnosov in spolno ekonomijo svoje dobe. Njegov protokapitalistični svetovni nazor se najočitneje razkrije v končnem prizoru zapeljevanja Elizabete, ko si skuša pridobiti njeno hčer, po tem, ko ji je ubil moža (svojega brata) in njene sinove prestolonaslednike (lastne nečake): 'Če sem sadove tvoje maternice ubil, da letino ti pomnožim, nove v tvoji hčeri zaplodim. Ko gre za ljubezen, ni babica nič manj kot srečna mati. Vnuk je kot lastni otrok, le stopnjo nižje. Isto meso, ista kri, ista skrb.'

"Čeprav se torej tedanji zgodovinski okvir fevdalne absolutistične patriarhalne dedne monarhije razlikuje od sedanjega, so paralele s psihopatologijo današnjih oblastnikov osupljive, še toliko bolj, ker smo se očitno vrnili v nekakšen tehnofeudalizem, ko peščica najpremožnejših družin obvladuje večino svetovnega kapitala in virov preživetja, več milijonov kapitalu nekoristnih ljudi pa dojemajo kot docela odvečne"

<https://vecer.com/kultura/intervju-tibor-hrs-pandu...>

4 / 7

Čeprav se torej tedanji zgodovinski okvir fevdalne absolutistične patriarhalne dedne monarhije razlikuje od sedanjega, so paralele s psihopatologijo današnjih oblastnikov osupljive, še toliko bolj, ker smo se očitno vrnili v nekakšen tehnofeodalizem, ko peščica najpremožnejših družin obvladuje večino svetovnega kapitala in virov preživetja, več milijonov kapitalu nekoristnih ljudi pa dojema kot docela odvečne."

Ob Shakespearu ste za uprizoritveno besedilo uporabili tudi druge vire.

Tibor Hrs Pandur: "Vprašanje legitimnosti oblasti ostane nerazrešeno, saj pri Shakespearu, kot meni French, 'posvetna oblast in moralna odličnost skoraj nikoli nista združeni v enem in istem bitju.'" ANDREJ PETELINŠEK

"Črpam, citiram in parafraziram predvsem iz analiz politologa Ekkeharta Krippendorffa o politiki v Shakespearovih dramah in knjige Marilyn French Shakespeare's Division of Experience, prve feministične analize Shakespearovega opusa ter drugih člankov, ki analizirajo Shakespearove ženske like, in jih natančno navajam v gledališkem listu, vlečem pa paralele tudi z govori in izjavami sodobnih politikov. Dodatni komentarji so tudi pod vplivom predavanj o angleški zgodovini Borislava Pekića Sentimentalna povest Britanskega carstva (1992). Za razumevanje Henrika VI. pa je bila ključna knjiga Gašperja Jakovca Kar Bog zahteva, to naj kralj ukrene: ideologija absolutizma v Shakespearovi trilogiji Henrik VI. (2015). Idejo za uprizoritev Petih kraljev pa je dal pravzaprav Orson Welles s priredbo in uprizoritvijo prvega dela, ki ga je naslovil Five Kings (1939), vključevala pa je fragmente Riharda II., oba dela Henrika IV. in Henrika V., drugega dela pa ni uresničil. Priredbo je kasneje preoblikoval v scenarij za film Chimes at Midnight (1965), ki pokriva zgolj oba dela Henrika IV., znan pa je predvsem po interpretaciji Falstaffa, pri kateri je poudaril njegov tragični aspekt, ta pa je vplival tudi na naše razumevanje tega neuradnega šestega 'narobe-kralja' in 'ultimativnega renesančnega hipi bumerja'. Wellesov koncept je navdahnil tudi priredbo kanadskega dramatika in režiserja Oliviera Kemeida Five Kings: Zgodovina našega propada (2015), ki je skušal uresničiti Wellesovo vizijo uprizoritve Shakespearove oktalogije v eni sami predstavi. Čeprav smo sprva načrtovali, da bomo pri naši

uprizoritvi sledili Kemeidovi priredbi (v odličnem prevodu Primoža Viteza), se je kmalu izkazalo, da strategije aktualizacij, ki jih uporablja, za nas ne bodo delovale. Nekatere Kemeidove replike, motive, strukturne rešitve in zgostitve sem ohranil v Rihardu II. in Henriku IV., a vsebinsko, tekstovno in zgodovinsko sem se povsem vrnil k Shakespearovemu ciklu, ga na novo priredil in posodobil po drugačnih načelih ter drugače poantiral. Vse Shakespearove materiale sem tudi na novo prevedel, z izjemo posameznih citatov, parafraz in rešitev iz obstoječih slovenskih prevodov Shakespearovih kronik Mateja Bora, ko se mi je zdelo nujno podčrtati ali ironizirati arhaičnost določene replike."

"Posvetna oblast in moralna odličnost skoraj nikoli nista združeni v enem in istem bitju"

Predstava bo petdelna, princip bo diahron, vsak kralj ima svoje dejanje. V vsaki kraljevi biografiji je izpostavljena poteza/dejanje/lastnost, ki prerašča v širši (patološki) fenomen. Verjetno pa je vsaka biografija že tudi skupek teh fenomenov?

"Shakespearov cikel pokriva obdobje velike srednjeveške ekonomske krize (ca. 1290-1440), stoletno vojno s Francijo (1327-1477), s katero so Angleži periodično pustošili Evropo. Po izgubi angleških ozemelj na kontinentu pa navsezadnje kulminira v angleški državljanski vojni, tako imenovani vojni rož (1455-1485), ki se konča s porazom Riharda III. in z vzpostavitvijo dinastije Tudorjev ter posledično Elizabetinske dobe. Omenjena materialna in duhovna kriza se v naši uprizoritvi zrcali v psihopatologiji petih kraljev, zgoščenih v samostojno predstavo, razdeljeno na pet dejanj. Predvsem v prvem in drugem gledamo zaton kralja in hkratni vzpon njegovega naslednika.

Dramaturška sinusoida poteka po dveh oseh: tisti, ki izgubljajo oblast, se vsaj začenjajo zavedati svoje človečnosti, tisti pa, ki oblast pridobivajo, se spreminjajo zgolj v njeno brezčutno funkcijo. Rihard II. uteleša blodnje o veličini in je primer zlorabe absolutne oblasti božjega namestnika. Strmoglavji ga bodoči Henrik IV., ki ga je Rihard samovoljno razdedinil, ter uteleša uspešnega političnega oportuniste. Njegov uspeh je rezultat nenehnega zanikanja lastnih čustev in intenc, tako na javni kot na osebni ravni. Krippendorff ga primerja z Pinochetem in Reaganom, ki je bil tudi tak 'teflonski kralj'. Nič se ga ni prijelo. Vedno se je našel kak postrešček, ki se je za njegove zločine in umazane posle vrgel na meč. Velika politična inovacija, ki naj bi jo bil izvedel, tako ni bil samo preprost transfer oblasti. Po Kantorowitzu njegov državni udar Shakespeare kvalitativno razlikuje od vseh preteklih in prihodnjih. Četudi ne de iure, je de facto pokopal srednjeveško paradigmo božanske oblasti, svojo oblast pa utemeljil na organiziranem nasilju, realpolitični učinkovitosti in konsenzu vladanih. Z njim vojaška premoč postane kriterij legitimnosti, zato naj bi utelešal makiavelistični obrat v političnem mišljenju svoje dobe. Med Henrikom IV. pa že gledamo vzpon njegovega sina, bodočega Henrika V., čigar psihopatologija ni nič manj brutalna, čeprav se je v zgodovino zapisal kot uspešen vladar in 'zvezda Anglije'. Navsezadnje so bile vse njegove zmage Pirove, saj njegova zveza s francosko princeso Katarino Valois ni preživela njegove nenadne smrti zaradi griže pri 35 letih. Francijo je opustošil, blodnje angleškega imperija v Evropi pa ni udejanjil. Anglija je kmalu izgubila ozemlja na kontinentu, pridobila pa nepotrebno vojno rož. Namesto junaka, ki naj bi koloniziral Orient, je njun komaj dve leti trajajoči zakon rodil političnega slabiča Henrika VI., pod katerim se je državljanska vojna ponovno vrnila v Anglijo in se, bolj brutalno kot kadarkoli prej, šele zares razmahnila. Henrik VI. je prestol nasledil z devetimi meseci, kasneje pa je trpel za nepojasnjeno obliko katatonične shizofrenije ali za kronično depresijo, ki jo je verjetno podedoval od dedka, francoskega kralja Karla VI. Blaznega. Čeprav Shakespeare na koncu poudari njegovo svetniško in preroško vlogo ter njegov zgodovinski ugled rešuje tako, da njegovo politično nesposobnost nadomesti z duhovno

<https://vecer.com/kultura/intervju-tibor-hrs-pandu...>

6 / 7

avtoriteto, kot navaja Marilyn French, na koncu predstavlja zgolj 'moralni ideal, političnega pa nikakor'. Uteleša 'udomačeni ženski princip, ki ga Shakespeare drugje zagovarja kot božanskega: spodbuja k harmoniji in pobožnosti ter se pogosto prostovoljno podreja drugim. Čeprav omili njegove pomanjkljivosti in ne omenja njegove neprištevnosti, ga predstavi kot mehkužnega, vodljivega, jokavega in samovšečnega idiota, ki izkorišča svojo pobožnost, da bi se izognil politični odgovornosti'.

"Čeprav se torej tedanji zgodovinski okvir fevdalne absolutistične patriarhalne dedne monarhije razlikuje od sedanjega, so paralele s psihopatologijo današnjih oblastnikov osupljive, še toliko bolj, ker smo se očitno vrnili v nekakšen tehnofeodalizem, ko peščica najpremožnejših družin obvladuje večino svetovnega kapitala in virov preživetja, več milijonov kapitalu nekoristnih ljudi pa dojema kot docela odvečne"

Vprašanje legitimnosti oblasti ostane nerazrešeno, saj pri Shakespearu, kot meni French, 'posvetna oblast in moralna odličnost skoraj nikoli nista združeni v enem in istem bitju. Ko poskuša prikazati moške s temi lastnostmi, se zdijo neprepričljivi: betežni so, onemogli ali impotentni. Niso zmožni uravnati sveta. Prav samoobvladovanje, ki je potrebno za ustrezno izvajanje oblasti, zmanjšuje njihovo sposobnost omejevanja tistih, ki oblast zlorabljajo."

Vaše avtorsko in vaše dramaturško delo praviloma presega običajne okvire "del in nalog". Ste raziskovalec in iskalec. Dela morate najprej šele (na novo) odkriti ali na novo sestaviti v pomensko in dramaturško celoto. Zdi se, da vaš princip ni minimalizem, temveč da želite povedati cele zgodbe in velike zgodbe?

"Zanimajo me temeljite in dolgoročne raziskave v predpripravi določenega projekta. Če se lotim avtorice ali avtorja, se trudim raziskati njen ali njegov opus v celoti. Pri raziskavi za Mrakijado nam je recimo uspelo pretipkati vse neobjavljene dnevnike Vladimirja Bartola, povezane z Ivanom Mrakom, in upam, da bo to vzbudilo zanimanje kakšne založbe, da se ta material končno objavi v kritični izdaji, saj omogoča tudi neprecenljiv vpogled v tedanjo kulturno in politično dogajanje."

<https://vecer.com/kultura/intervju-tibor-hrs-pandu...>

7 / 7

ALJOŠA REBOLJ/SLG CELJE